

PRINOS FRANA KESTERČANEKA POZNAVANJU
DUBROVAČKE KULTURNO-UMJETNIČKE PROŠLOSTI

Dubrovačka likovna baština privlačila je oduvijek široke krugove kulturnih ljudi. Nisu bili samo stručnjaci, povjesničari umjetnosti koji su o njoj pisali. Mnogi koji se naseliše u Dubrovnik nisu mogli mimoići želju da je upoznaju, a neki i da je istražuju. Među njima bijaše i Frano Kesterčanek.

Kesterčanek se rodio 1. ožujka 1890. u Zagrebu kao sin uglednih roditelja, Frana Žavera, profesora zagrebačke Šumarske akademije i poznatog pisaca o šumarstvu, i njegove supruge Marije Maravić. Klasičnu gimnaziju i pravni fakultet s doktoratom završio je u zavičaju, gdje je zatim stupio u sudačku struku. Već kao mladi sudac prionuo je proučavanju prava, pa je surađivao u »Mjesečniku«, glasilu Hrvatskog pravničkog društva u Zagrebu, obrađujući i pravno-povijesna pitanja na temelju vlastitih arhivskih i drugih istraživanja. Godine 1921. preselio se u Dubrovnik gdje je do smrti 1978. trajno živio radeći najprije u upravnoj službi, a zatim kao odvjetnik. U toku tog vremena zalagao se kao društveni radnik pitanjima unapređivanja Gruža. Tu je na pristaništu posjedovao Gundulićev renesansni ljetnikovac u kojemu se sastajahu mnogi javni i kulturni radnici, osobito nakon drugog svjetskog rata. Tada je njegov vlasnik prestao biti odvjetnik i nastavio okupljati svoju umjetničku zbirku, koju bijaše osuvremenio svojim djelima i njegov šurjak Ivan Meštrović, o čijem je cavtatskom mauzoleju među prvima pisao. Ti posjeti učestaše kada se Frano počeo jače baviti proučavanjem dubrovačke umjetničke prošlosti, a njegova supruga Zdenka, rođena Semelić, istraživanjem ljekarstva u bivšoj Dubrovačkoj Republici, napisavši o tome nekoliko značajnih priloga.

Od svog dolaska u Dubrovnik Kesterčanek je nastavio svoj publicistički rad, a nakon drugog svjetskog rata jače je prionuo kulturnoj djelatnosti uopće, a osobito je nastavio proučavanje dubrovačkog likovnog razvitka istraživanjem u Historijskom arhivu u Dubrovniku. On je bio jedan od onih koji su osjetili poticaj novog poslijeratnog vremena k širem i slobodnijem zanimanju za mnoga kulturna pitanja, pa je sudjelujući u Dubrovniku u prosvjetnim pothvatima postavljen za ravnatelja Naučne biblioteke.

Sređujući tu gradsku knjižnicu, smještenu u Kneževu dvoru i usmjeravajući joj rad u onim teškim prvim poslijeratnim godinama, poletni i marljivi Kesterčanek spasio je mnoge stare dubrovačke knjige koje pružaju uvid u nekadašnje štivo starih Dubrovčana i otkrivaju njihovu vezu s književnošću i znanošću prošlih stoljeća. Sređivao je rukopise i rijetka izdanja, proširio

djelovanje čitaonice, a sam stekao širi uvid u obilnu i rasprostranjenu tiskanu riječ o Dubrovniku, koju je oduvijek sa zanimanjem pratio. To poznavanje literature o Dubrovniku iskoristit će on vidljivo u svojim objavljenim radovima i ono će mu, uz novu arhivsku građu, postati glavno uporište. Opširno je prikazao povijesne početke i razvitak javne knjižnice u Dubrovniku, začete već u prvoj polovici 16. stoljeća, a posebno današnje Naučne biblioteke, osnovane 1950. godine, spomenuvši najvažnija i rijetka izdanja u njezinim odjelima za inkunabule, rukopise, knjige i brošure, periodiku, glazbu, zemljopisne karte, grafiku i fotografije, te oglase, proglase i letke. Time se prvi put doznalo za kulturnopovijesnu knjišku baštinu koju Dubrovnik uza sve nedaće čuva od 15. stoljeća do naših dana. Tada se, kao i sada, uviđalo da bi ta knjižnica u gradu u kojem djeluju znanstveni instituti, postdiplomski studij, više i srednje škole, trebala proširiti sustavno svoje zalihe. Posebno se pak spoznalo da bi je u mjestu koje obiluje kulturno-likovnim spomenicima trebalo opskrbiti potrebnim knjigama, raspravama i suvremenim časopisima iz povijesti kulture i umjetnosti.

Baveći se poviješću knjige i tiska Frano Kesterčanek je okupio podatke koji pokazuju na cenzuru i nadzor nad knjigama i rukopisima u Dubrovačkoj Republici, koju su vlada i crkva u njoj vršile i prouzročile skromnu književnu ostavštinu u gradu, ometajući ulaz protestantske i reformacijske književnosti u dubrovačko okruženje, provjeravajući kazališne komade i sprečavajući tiskanje i širenje književnih djela koja ne bijahu usmjerena prema državnoj politici oprezne vlade. Tim je Kesterčanek jasno pokazao u nekoliko okupljenih primjera kako je Republika sve do svojega pada gušila slobodu tiska, što je na razvoj dubrovačkog društva a i za razvitak dubrovačkog tiska bilo osobito štetno. To se danas pokazuje očitim nedostatkom u dubrovačkoj kulturnoj baštini, iako je među Dubrovčanima već u doba renesanse bilo onih koji su cijenili i unapređivali tisak, a među njima su se istakli izvan svog zavičaja Lastovac Dobro Dobričević i Trajan Gundulić, oba poznata tiskara iz 16. stoljeća.

Zanimajući se za knjižarstvo, Kesterčanek je objavio popis knjiga, namještaja, odjeće i nakita beogradskog tiskara Dubrovčanina Trajana Gundulića iz sredine 16. stoljeća. To je dragocjeni kulturnopovijesni dokumenat, koji ujedno nameće pitanje nije li poznati tiskar, pored Četveroblagošestija, tiskao u svojoj tiskari i neke druge knjige spomenute u više primjeraka među njegovim pokretninama.

Svoja proučavanja iz povijesti likovne umjetnosti Kesterčanek je objavljivao i prije drugog svjetskog rata u dubrovačkim, zagrebačkim i splitskim novinama, te u književnim i znanstvenim časopisima. Sudjelovao je pri priređivanju Izložbe povijesnih i umjetničkih slika koju je u veljači 1940. kao predsjednik njezina odbora svečano otvorio u renesansnoj palači Divone. Izložba je obuhvaćala djela dugog razdoblja od 15. do 20. stoljeća. To su bile slike domaćih i stranih majstora u Dubrovniku, dakle, od bizantskih i italo-bizantskih ikona, preko triptiha flamanske slikarske škole, odnosno renesansnih i baroknih talijanskih, nordijskih i domaćih slikara do portreta Vlaha Bukovca, studija i portreta Mata Medovića i Frana Šimunovića. Bez obzira na točnost doznačivanja nekom starom slikaru pojedinog djela i utvrđivanja vremena postanka ili opredjeljenja škole, što je onda u još neproučenom slikarstvu u starom Dubrovniku bilo teško učiniti, ova je izložba bila značajna po tome što je u gradu, koji ne imađase još galerija, okupila i pokazala veliki broj

vrskih slika rastrkanih dotle po crkvama i privatnim kućama, koje su tražile sabiranje a i popravak, što, na žalost, u cjelini još nije izvršeno. Kesterčanek joj je sastavio sa suradnicima, a među njima bijahu i povjesničari umjetnosti Božo Glavić i Kosta Strajnić te slikar Frano Šimunović, i katalog koji obuhvaća preko sedamdeset slika. O toj je izložbi Kesterčanek posebno pisao kao i o Izložbi dubrovačkog pomorstva, priređenoj u istoj palači u siječnju 1941. Uočio je njihovu važnost za oživljavanje poznavanja dubrovačke privredne, kulturne i umjetničke prošlosti i upoznao je s njima širu javnost. Ta izložba, u kojoj bijahu okupljene mnoge slike dubrovačkih trgovačkih brodova, portreti pomoraca i predmeti iz pomorskog života dala je poticaj za osnivanje Pomorskog muzeja koji onda nedostajашe Dubrovniku, kojemu upravo pomorstvo bijaše vrelo i oslonac razvitka.

Nailazeći na shvaćanje svojih poticanja zaštite i okupljanja spomeničke baštine, Kesterčanek ju je sve jače proučavao. On je svratio pozornost na ras-trgano i još uvijek dovoljno nepoznato i nakon Kovačeve temeljne studije iz 1917. godine, dubrovačko staro slikarstvo i slike stranih majstora, koje se nalaze u Dubrovniku. Posebno ga je zanimala prisutnost Tizianovih slika u Dubrovniku, veze istaknutog mletačkog slikara s Dubrovčanima i slikarska djela koja mu se pripisivahu na dubrovačkom području prema znanstveno neprovjerenoj predaji i pisanju. O tome je Kesterčanek objavio nekoliko članaka u dubrovačkim i zagrebačkim novinama i časopisima koji se razlikuju od onih drugih do tada pisanih. Neke je okupio povezivši ih cjelovito u knjižnicu »Tizianov poliptih Uznesenje Blažene Gospe na nebo u Dubrovačkoj katedrali«, objavljenu 1921. godine. U njoj su sažeta uglavnom sva mišljenja o tom djelu, među kojima se pisac opredijelio za one pisce koji smatrahu da je to doista vlastoručni rad velikog slikara i u tome se približio najviše istini. Taj mu se rad, stoga, ističe među onima u kojima je pisao o slikarstvu, a to su članci o dubrovačkim i o nekim talijanskim slikarima u Dubrovniku od 16. do 18. stoljeća. Posebno je pisao o Mihajlu Hamziću, čije su »Krštenje Kristovo« mlađi znanstvenici s jačim dokazima ipak pripisali konačno tom slikaru. Kesterčanek je bio među prvima koji je poliptih Lovra Dobričevića u dominikanskoj crkvi ispravno približio tom slikaru, što je kasnije stilskim ispitivanjem stručnjaka bilo i potvrđeno. O Vlahu Marinovu Držiću, bratu čuvenog komediografa, koji se bavio slikarstvom i umjetničkim obrtom, a čiji rad suvremenici preuveličavahu, iznio je Kesterčanek nekoliko novih arhivskih podataka, ponajviše o njegovu životu. Otkrio je portret o. Marina Gundulića koji u najnovije vrijeme K. Prijatelj pripisuje Domeniku Peruzziniju, slikaru oltarne slike »Silazak Duha Svetoga« u dominikanskoj crkvi u Župi Dubrovačkoj iz 17. stoljeća. Opisao je i različite portrete i spomenike Ruđera Boškovića, slike, kipove i crteže, među kojima je i onaj engleskog portretista Roberta Enge Pine iz 1760, koji je ukraden iz franjevačke zbirke umjetnina. U toj pregledno pisanoj knjižici objavljen je i portret nepoznatog naučenjaka u kojemu se zbog svog napoleonskog odlikovanja ne može prepoznati Boškovića, a sada je u zbirci Jakulića na Orebićima.

Kesterčanek je s pomoću arhivske građe upozorio na količinu slika koje su se u 16. stoljeću nalazile u kućama u gradu i okolici, osobito u Lopudu. Sve su one bile radovi umjetničkih škola ili proizvodi umjetničkog obrta raširenih u dubrovačkom kraju. Očito je da ih je većina propala u zemljotresu koji je u drugoj polovici 17. stoljeća uništio mnoge zgrade i umjetnine romaničkog, gotičkog i renesansnog sloga u tom gradu razvijenih umjetničkih

zanata. Tada još u Dubrovniku ne bijahu tako često uvažane ikone i slike stranih škola i majstora niti bakrorezi, uljena platna i drvorezi kao nakon potresa, osobito u 18. stoljeću, pa je gubitak ranijih djela, vjerojatno ponajviše domaćih slikara i rezbara, neprocjenjiv. Svaki, dakle, i manji arhivski podatak iz tog vremena, iako kratak i nepotpun, ipak govori o raširenom smislu za slikarstvo a i o njegovoj potrebi u srednjovjekovnom gradu i okolici.

Kesterčanek je pokušao riješiti pitanje postojanja Mikelandelove slike »Skidanje Krista s križa« u Dubrovniku, ali je to i zasad barem nerješivo, jer jedan od svjedoka koji je tu sliku pripisivanu po predaji velikom umjetniku vidio, mladi i učeni Baldo Bizar, početkom 19. stoljeća, ne bijaše sposoban da ocijeni je li to doista djelo Buonarottija ili možda njegova učenika Daniela da Volterea. U časopisima su zatim površno ponavljali to privlačno pitanje a da nisu ni spomenuli Kesterčanekov napor u pokušaju odgovora.

Najkorisniji i najpouzdaniji Kesterčanekov prilog renesansnoj likovnoj umjetnosti u Dubrovniku jest onaj u otkrivanju gradnje palača i ljetnikovaca 15. do 17. stoljeća. On se tu oslonio na čvrste arhivske izvore Historijskog arhiva u Dubrovniku, osobito na one iz knjiga državnih bilježnika kojima se iscrpno koristio, ulažući svu svoju znatiželjnost da dozna ne samo za vrijeme, tok i način njihova građenja, i da utvrdi imena njihovih graditelja, već i život njihovih naručitelja i vlasnika, pa i da otkrije sredstva i mogućnosti kojima oni raspolagahu pri stvaranju tih spomeničkih zgrada. Nadopunio je, dakle, naše znanje o procvatu dubrovačkog ladanjskog graditeljstva od 15. do 18. stoljeća, iznio pojedinosti o uređenju njihovih unutrašnjosti, o kamenom i drvenom namještaju, o nadogradnjama i pregradnjama tih jedinstvenih sklopova, o uređenju perivoja s kamenim stupovima odrinâ i paviljonima na terasama iznad skladišta za čamce. Iznio je vijesti o nabavci kamena, vapna i drva i njihove cijene. Pružio je ujedno uvid u suradnju korčulanskih i dubrovačkih graditelja s vlasnicima ljetnikovaca, pokazavši njihovu platežnu moć i ukus pri izboru položaja i vidika u ljepoti dubrovačkog krajolika, jednako kao i ulogu u oblikovanju, namjeni i svrsishodnosti gradnje. Sve te arhivske vijesti čine se u prvi mah sitne, ali one se nadovezuju i popunjavaju svestrano jedno od važniji poglavlja dubrovačkog graditeljstva, ladanjskog, jednako važnog da se spozna domet dubrovačke kulture 15.—17. stoljeća a i potvrdi mirno stanje na čitavom području Republike koje je uvjetovalo i omogućilo ljetovanje i odmor vlastele i bogatijih građana izvan grada, a ujedno i njihov nadzor nad prostranim im imanjima te dodir sa selom, koji se odrazio i u dubrovačkoj književnosti.

Posebno je obradio gradnju Gučetićeva ljetnikovca u Rijeci Dubrovačkoj, upozorivši na nedostatke arhitekata, čije je pisanje a i nacrti o tom i drugim ljetnikovcima ostalo nedorečeno bez povijesnih, arhivskih podataka o tim gradnjama. Točno je iznio još i danas žalosnu činjenicu, usprkos mnogim upozoravanjima, kako *»nastojanja naših naučnih krugova, da se pristupi jednoj reprezentativnoj strogo naučnoj obradi svih značajnijih starijih dubrovačkih ljetnikovaca s arhitektonskog i historijskog gledišta nijesu do danas ostvarena«*. U istom tom radu objavljenom u Prilozima povijesti umjetnosti u Dalmaciji 1970. godine u Splitu, Kesterčanek je upozorio jednako kao i Zavodi za zaštitu spomenika kulture u Splitu i u Dubrovniku da se: *»Na području bivše Republike Dubrovačke nalazi još i danas preko šezdeset ljetnikovaca iz prošlih stoljeća djelomično ruševnih od kojih stanoviti dio predstavlja ne sa-*

mo značajna arhitektonska ostvarenja, nego i njihova kronika bilježi značajna poglavlja, književne, diplomatske i kulturne historije.»

U svom radu o renesansnom ljetnikovcu Vice Stjepovića Škočibuhe u predjelu Tri crkve on je nastojao, kao i kod ostalih, ocrtati, uvijek s arhivskim izvorima kroniku jednog od najvelebnijih ljetnikovaca i po njegovom obliku, uređaju perivoja i izboru prirodnog položaja. O tom spomeniku iznio je bezbroj podataka od sustavnog stjecanja i kupovanja zemljišta, koje je bogati vlasnik postepeno nabavljao da zaokruži cjelinu, u kojoj, kako je tačno primijetio Kesterčanek, reprezentacija zgrade nadvladava njezinu funkcionalnost, u što se uklapa i vješto provedeno navodnjavanje zemljišta. Iz svih tih podataka o gradnji ovog ljetnikovca izbija istančanost, ponos i gizda obogaćenih dubrovačkih trgovaca, vještina, iskustvo i znanje starih dubrovačkih i korčulanskih graditelja i klesara, privredni i kulturni uspon male pomorske republike u renesansnom vremenu. A kronika ljetnikovca od početka njegove gradnje do rušenja i obnove otkriva propadanje te moći i niže povijesne događaje i pojave što oko Dubrovnika slijećahu sve do današnjice.

Podudarno s tim Kesterčanek je iznio arhivske vijesti o najvelebnijoj dubrovačkoj palači iz vremena zrele renesanse u Dubrovniku, koja se, ne našavši dovoljno mjesta u uskom prostoru najstarijeg dijela srednjovjekovnog grada, isprсила nad ostalima i istakla bogatom reljefnošću pročelja. Dao ju je sagraditi bogati trgovac Tomo Škočibuha. Kesterčanek je iznio da je sagrađena po modelu graditelja i državnog građevnog projektanta Antuna Padovanca sredinom 16. stoljeća, pa se stoga stilski i odlikuje među onima koje zidahu domaći graditelji, iako su oni, a među njima Ivan Doriš i Korčulani Kršinić i Pavlović, izgrađivali njezine pojedinosti. Mjerenje palače, zbog nekih obračunavanja izvodio je komediograf Nikola Nalješković, što ponovno upućuje na povezanost starih dubrovačkih i dalmatinskih književnika s graditeljstvom.

Kesterčanek se nije upuštao u stilska razmatranja spomenika ladanjskog i gradskog graditeljstva o kojem je pisao. Povezivao je nađene podatke, oživljavao spomenike, ponudio povjesničarima umjetnosti građu za njihova razmatranja i zaključke o razvoju građevinarstva u Dubrovniku. On je time kao marljivi arhivski radnik i poznavalac spomeničkog područja, koje je u vezi s tim i obilazio, izvršio svoju dužnost i njegovo zanimanje za to nije ostalo izgubljeni razgovor. Šteta je što ga je život bio usmjerio k drugom zvanju i kasno se latio zavoljenog posla.

Posebno je šteta što je njegov rad o Gundulićevu renesansnom ljetnikovcu u Gružu, o kojemu je svestrano i dugi niz godina ispitivao sve arhivske vijesti, nije objavljen i bilo bi poželjno i potrebito da se taj rukopis pripremi za tisak i objavi. On je u prisnoj želji i potrebi da trajno živi u renesansnom likovno izbrušenom prostoru, okružen perivojem sred lučke buke, kupio i popravljao taj ljetnikovac, ali, na žalost, nije dospio uspostaviti jedinstvo njegove središnje dvorane na prvom katu, prigradene i skućene u 19. stoljeću i obnoviti u njoj najljepši dubrovački bogatim reljefom ukrašeni kamin, koji je bezobzirno uklonjen. Mi se nadamo da će tu prvotnu cjelinu prostora njegovi nasljednici obnoviti i zbog ljepote izvornog stanja kao i u spomen na Frana Kesterčaneka, koji je sačuvao jedan od najljepših dubrovačkih ljetnikovaca, na kojemu je Gavela izveo uspješno vrednjujući taj izvorni ambijent, treći dio Vojnovičeve Trilogije »Na terasi«, ali kojemu je surova i bezobzirna novovjeka trgovina zasula i uništila stari ribnjak.

Kesterčanek se dodirnuo i dubrovačkog umjetničkog obrta. U arhivskim spisima istraživao je podatke o obradi i trgovini koralja, koje je Republika izvozila već od 13. stoljeća i pomagala ribare kojih ih brahu u njenim morima, obrađivahu i prodavahu sve do njezinog pada osobito u lastovskom području. Usporedo s time tragao je u arhivu za vijestima o kupnji, prodaji, obradi i pohrani bisera. Već od 13. stoljeća Dubrovnik je obilovao biserjem, pa njim bijaše okićeno crkveno ruho i umjetnine, a još češće bijaše utkano, kako i pjesnici spominju, u istančani nakit i nošnju Dubrovkinja, iako je država ograničavala zakonima raskošna odijevanja.

Naravno, ne može se smatrati da je bio utkan i u neke predmete za gošćenje, kao u one dvije poznate srebrne reljefne zdjelice iz 16. stoljeća s dubrovačkim zlatarskim pečatom koje sam 1948. objavio u svojoj radnji o starim dubrovačkim zlatarima.

Zanimljiv je podatak da su Dubrovčani u 16. stoljeću upotrebljavali biser i u ljekovite svrhe.

Pored tih dokumenata nađenih u starom dubrovačkom arhivu o kulturno-umjetničkoj, a i privrednoj prošlosti, Kesterčanek je objavio i neke iz političke prošlosti. Na temelju svjedočanstava iz arhiva objasnio je uvjerljivo i pad crnogorskog Bara, koji onda držahu Mlečići. Oni predadoše grad Turcima, što bi bili učinili i s Korčulom iste te 1571. godine da se Korčulani sami ne obraniše. Tim je još jednom pokazan nehaj Mletačke Republike prema našim krajevima i slabost njihovih vojnih posada u njima.

Kao pravnik Kesterčanek je objavio nekoliko članaka iz prava. Prema mišljenju profesora povijesti prava Antuna Cvitanića oni se mogu podijeliti u tri skupine. Najraniji su oni koje je Kesterčanek još kao mladi pravnik objavio raspravljajući u njima bez većeg znanstvenog traganja o nekim načelnim pravnim pitanjima s uopćenog pravno-filozofskog gledišta, a posebno iz krivičnog prava. U radovima stručnog značenja iz kazuistike pozitivnog prava, objavljenim u poznatom i već spomenutom pravnom časopisu »Mjesečnik«, on je obrazloženo, pozivajući se često i na strane pravne teoretičare, ispitivao neke slučajeve sudske primjene iz područja stvarnog i obveznog prava i izražavao svoje mišljenje. Cvitanić smatra da su ti radovi vrijedan prilog tumačenju određenih članova tadašnjih zakona, osobito Općeg građanskog zakonika.

Najznačajniji Kesterčanekovi radovi iz pravne povijesti, objavljeni također u »Mjesečniku«, a jedan i u »Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku«, obrađuju državnu prošlost Dubrovačke Republike. U njima raspravljao je o nastavku i razvitku nekih srednjovjekovnih pravnih institucija u starom Dubrovniku, ističući njihovu posebnost npr. »slobodu sv. Vlaha« (Franchisia S. Blasii), pravo utočišta stranih državljana, pravo gostoprimstva za progonjene koji pogodbama i ugovorima ostavljahu svoj imetak na čuvanje u pouzdanom Dubrovniku. Pisao je zatim o dubrovačkoj državi kao zajmodavcu, o založnim poslovima i pravima kazne i pomilovanja, a i ustupanja tog prava građanima. U nekima, kao npr. u tzv. pravu gostoprimstva, Kesterčanek nalazi i slavenske pravne izvore. Svi ti, ponajviše kraći članci, pisani uglavnom znanstveno-popularnim načinom, potvrđeni su arhivskom građom, a ne samo izvedeni iz odredaba dubrovačkog Zakonika, pa predstavljaju prinos našem proučavanju srednjovjekovnog prava, koje inače ne obiluje znanstvenim raspravama te vrste.

Iako nije imao sreću da radi od mladih dana na nekoj znanstvenoj ustanovi, niti da se rodi u vremenu kada je proučavanje naše prošlosti bilo svestranije omogućeno, ipak je Kesterčanek dao nekoliko vrijednih priloga njezinu istraživanju, potaknuvši nekoliko pitanja a radeći osamljeno i s mnogo samopožrtvovanja, bez pomoćnika i pomoći znanstvenih ustanova a i bez honorara koji je za jedan svoj objavljeni rad primio prvi put tek nakon drugog svjetskog rata, iako ih je počeo objavljivati već u prvom desetljeću ovog stoljeća. U tome Kesterčanek nije, naravno, bio izuzetak, a takvi slučajevi koji ne bijahu rijetki, pokazuju na ondašnji odnos prema znanstvenopublicističkom poslu pojedinaca

(Primljeno u Razredu za likovne umjetnosti JAZU)